

Usporedba pedagoških ideja Friedricha Frobela i Antonije Cvijić

Dujmović, Marta

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:392601>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

DIPLOMSKI RAD

**USPOREDBA PEDAGOŠKIH IDEJA FRIEDRICHA
FRÖBELA I ANTONIJE CVIJIĆ**

MARTA DUJMOVIĆ

Split, 2023.

Odsjek za rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Studij: Diplomski sveučilišni studij Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Predmet: Povijesni kontekst ranog i predškolskog odgoja

USPOREDBA PEDAGOŠKIH IDEJA FRIEDRICHA FRÖBELA I ANTONIJE CVIJIĆ

Student:

Marta Dujmović

Mentor:

doc. dr. sc. Branimir Mendeš

U Splitu, rujan 2023.

SADRŽAJ

Uvod	5
Metodologija	6
1. Život i rad Friedricha Fröbela	8
1.2. Pedagoška koncepcija	11
2.2. Kindergarten - dječji vrtić	13
2.3. Razvojne faze djeteta	16
2.4. Igra i igračke	17
3. O životu Antonije Kassowitz Cvijić	18
3.1. Sustav ustanova za predškolsku djecu	20
3.1.1. Pjestovališta	20
3.1.2. Čuvališta	21
3.1.3. Zabavište	21
3.1.4. Pučko ili kombinirano zabavište	22
3.2. Rukovođ za zabavište	23
3.2.1. Uređenje zabavišta	25
4. Usporedni prikaz pedagoških ideja Friedricha Fröbela i Antonije Kassowitz Cvijić	28
4.1. Slika o djetetu	28
4.2. Uloga dječjeg vrtića	30
4.3. Igra	32
4.4. Igračke	35
4.4.1. Darovi	35
4.4.2. Zabavice	38
5. Zaključak	40
6. Literatura	41

Sažetak.....	45
Abstract	46

Uvod

U 19. stoljeću događaju se velike promjene na području ranog i predškolskog odgoja. Nove spoznaje počinju se baviti s time koliko je zapravo rano djetinjstvo važno za dijete. Njemački pedagog Friedrich Fröbel zaslužan je za prvi vrtić, otvoren 1837. godine te je stekao ugled u svijetu iako je njegova koncepcija nailazila na brojne kritike. Unatoč tome, mnogi su postali njegovi sljedbenici i nastavili se na njegov rad. Jedna od njih je i čuvena hrvatska pedagoška djelatnica Antonija Kassowitz Cvijić. Ona je 1895. godine objavila djelo „Rukovođ za zabavište“ u kojem je preuzela brojne Fröbelove ideje i mišljenja. Oboje su napravili bitne stvari za predškolski odgoj, Fröbel je tako 1837. godine osnovao prvu predškolsku ustanovu pod nazivom „Ustanova za razvoj stvaralačkih motiva djelatnosti kod djece i mladih“. Sam naziv mu se nije učinio korektnim pa ga je nakon nekog vremena ispravio u Kindergarten te je tako došlo do naziva kojeg koristimo i danas – dječji vrtić. Isto tako, majka Antonije Cvijić, Antonija Cvijić Lukšić, osnovala je prvo zabavište 1869. godine u Hrvatskoj (Mendeš, 2020). Oboje su ustanove otvorili zbog velike industrijalizacije jer obitelj počinje doživljavati velike promjene. Tako se javila potreba da se odgojna djelatnost obavlja i u specijaliziranim ustanovama, a ne samo kod kuće. Ovaj diplomski rad bavit će se biografijom Friedricha Fröbela, Antonije Cvijić te usporednim prikazom njihovog pedagoškog rada.

Metodologija

Predmet i problem istraživanja

Kako bi u potpunosti razumjeli nastajanje pedagoških koncepcija te današnje shvaćanje predškolskog odgoja, moramo poznavati same začetke predškolskog odgoja i obrazovanja. Jedni od važnijih pedagoga predškolskog odgoja su Friedrich Fröbel te Antonija Kassowitz Cvijić. Istraživanje u ovom diplomskom radu podrazumijevat će detaljno opisivanje, Fröbelovog predškolskog sustava i predškolskog sustava Antonije Kassowitz Cvijić te kako su ti sustavi utjecali na današnji predškolski odgoj. Istraživanje će se baviti i s time, koriste li se i danas igračke i materijali tih pedagoga.

Cilj i zadaci istraživanja

Cilj ovog rada je istražiti i detaljno opisati život Friedricha Fröbela te Antonije Kassowitz Cvijić i njihove pedagoške koncepcije i razmišljanja koja su ostavili u svojim djelima.

Zadaci koji su nam bitni za postavljeni istraživački cilj su:

- prikazati biografiju Friedricha Fröbela
- prikazati biografiju Antonije Kassowitz Cvijić
- opisati njihove pedagoške koncepte i načela
- utvrditi njihove utjecaje na predškolske ustanove

Istraživačko pitanje

Istraživanje koje se koristi za ovaj rad je neempirijsko. Kako bi se zadovoljile potrebe istraživačkog rada, prikupljanje relevantnih podataka napravljeno je radom na pedagoškoj dokumentaciji. Korišteni su sljedeći izvori te literatura:

- znanstvene biografije
- knjige i članci u znanstvenim i stručnim časopisima
- ostala pedagoška literatura
- mrežni izvori

Provedba i rezultati istraživanja

Provedeno istraživanje rezultirat će analizom pedagoških ostvarenja Friedricha Fröbela i Antonije Kassowitz Cvijić te njihovim utjecajem u današnjem shvaćanju predškolskog odgoja.

1. Život i rad Friedricha Fröbela

Friedrich Fröbel rođen je 21. travnja 1782. u Oberweissbachu, u Tübingiji. Smatra se jednim od najznačajnijih i utjecajnijih pedagoga u 19. stoljeću. Pripadao je obitelji protestantskog pastora te je bio najmlađi od šestoro djece. Fröbel je sa samo devet mjeseci ostao bez majke, o čemu je kasnije i pisao: „Ovaj gubitak predstavljao je težak udarac za mene i utjecao na cjelokupni razvitak moga bića; smatram da je smrt moje majke odlučila manje-više vanjski položaj moga cjelokupnog života“ (Zaninović, 1988: 169). Kad je imao četiri godine, otac mu se ponovo oženio i dobio dijete. Maćeha ga je nakon toga počela zanemarivati, a ni otac nije imao vremena za njega zbog pretrpanosti poslom i brigom o ostaloj djeci. Poslao ga je u djevojačku školu što se za Fröbela pokazalo korisnim. Došen-Dobud (2019) navodi da je u djevojačkoj školi Fröbel dobio pažnju koju nije mogao dobiti u vlastitoj obitelji te da je ta škola bila kvalitetnija od one koju su pohađali ostali dječaci njegovih godina. Sa navršениh jedanaest godina, brigu o njemu preuzeo je ujak. To se za Fröbela pokazalo dobrim za njegovo opće dobro. Njegov dom bio je drugačiji nego dom na koji se navikao: imao je podršku, slobodu te se nesmetano mogao družiti sa vršnjacima. Išao je u dječjačku školu te u svojoj autobiografiji piše kako je briljirao u vjeronauku i matematici (Fröbel i sur., 1889). S petnaest godina krenuo je u šumarsku školu. Došen-Dobud (2019) navodi kako je Fröbel priznao da je drveće bilo njegov prvi učitelj te da nikada neće zaboraviti što ga je sve naučilo. Bitno je naglasiti da je Fröbel svoj odnos prema prirodi ugradio i u svoju koncepciju predškolskog odgoja. Nakon šumarske škole, krenuo je na medicinu, na Sveučilište u Jeni jer mu je jedan brat također tamo studirao. U to doba, Sveučilište u Jeni glasilo je za jedno od najboljih u Europi. Brat mu je tijekom studija upao u velike dugove, a Fröbel je nastojeći mu pomoći dospio u zatvor jer se i on zadužio da bratu otplati dug. U zatvoru je morao ostati čak dva mjeseca. 1801. godine vraća se u svoj obiteljski dom te se ostaje brinuti za oca sve do njegove smrti 1802. godine. Otac je htio da Fröbel obavlja administrativne poslove za poljoprivredno imanje, ali mladi Friedrich nije imao znanja ni želje za taj posao. Fröbel nije znao čime bi se bavio pa je išao od posla do posla otkrivajući koji je njegov životni poziv. Družio se sa pedagogom Antonom Grünerom te zahvaljujući njemu dobiva mjesto učitelja u oglednoj školi u Frankfurtu iako prije nije obavljao nikakav sličan posao. Fröbel je

bio ushićen pedagoškim zvanjem te je u pismu svom bratu rekao da mu se činilo da je od prvog trenutka otkako je došao raditi u školi, znao da je to njegov životni poziv (Zaninović, 1988). Grünerom je bio učenik Johanna Heinricha Pestalozzija, u to vrijeme najpoznatijeg pedagoga pa se tako Fröbel zainteresirao za pedagošku problematiku i uspio stupiti u kontakt sa Pestalozzijem te na kratko vrijeme odlazi kod njega u Švicarsku (Mendeš, 2020). Pestalozzi je u to vrijeme radio u Iverdonu te Fröbel s njim provodi dva tjedna 1805. godine. Iako je posjet bio kratak, Pestalozzi je na njega ostavio snažan dojam. Došen-Dobud (2019) navodi kako je Fröbel odlučio, kad za to bude prilike, ponovo ga posjetiti. Zaninović (1988) piše kako je Fröbel nakon godinu dana napustio oglednu školu u kojoj je radio te postaje kućni učitelj. Ponovo odlazi kod Pestalozzija i u njega ostaje čak dvije godine kao njegov suradnik, a sa sobom je poveo i svoja tri učenika. Bio je očaran Pestalozzijem, a ponajviše ga je oduševila njegova igra na otvorenom te je smatra okrepjujućom duševnom kupkom (Seidel, 1883, prema Zaninović, 1988). Vraća se u Njemačku sa dvadeset devet godina i tamo se upisuje na Sveučilište u Göttingenu. Nakon samo godinu dana prešao je na Sveučilište u Berlinu gdje je proučavao prirodne znanosti. Isti autor navodi kako se Fröbelu opetovano vraćala želja za pedagoškim radom te se on 1816. godine definitivno odlučuje posvetiti odgajanju omladine. Iduće godine otvara školu za dječake u Keilhauu po ugledu na Pestalozzijevu školu u Iverdonu. U to vrijeme u Europi došlo do zaključivanja Svete alijanse te Fröbel školu ostavlja svojim bliskim suradnicima i odlazi voditi pedagoške ustanove u Švicarsku. 1836. godine, nakon smirivanja situacije opet dolazi u Njemačku u namjeri kako bi posvetio svoj život odgajanju djece predškolske dobi. Mendeš (2020) navodi kako je Fröbel 1837. godine osnovao prvu predškolsku ustanovu pod nazivom „Ustanova za razvoj stvaralačkih motiva djelatnosti kod djece i mladih“. Ovaj naziv se Fröbelu činio neprihvatljivim te mijenja naziv u „dječji vrtić“. Zaninović (1988) obrazlaže kako je naziv „dječji vrtić“ nastao kao plod njegove mašte jer je smatrao da je dijete kao biljka, škola predstavlja vrt, a učitelj vrtlara. Friedrich Fröbel se oženio za Henriettu Wilkelmine Hoffmeister, kćerku jednog od članova Berlinskog ratnog vijeća 1817. godine. Prema pisanjima Frøbela i suradnika (1889), Fröbel je vidio Henriettu prvi put u muzeju te se na prvi pogled oduševio s njom. Ona nakon kratkotrajne bolesti umire u svibnju 1839. godine. Fröbel je za života objavio mnoge tekstove i djela. Njegov prvi tekst bio je „Kratak opis Pestalozzijevih principa odgoja i poučavanja“ (Heiland, 1999). U tom

djelu Friedrich, iako zadivljen Pestalozzijevim idejama, shvaća kako je njegov sustav nedovršen te želi naučiti što više teorije kako bi nastavio Pestalozzijeve ideje. Jedno od najvažnijih djela koje je objavio za života svakako je „Odgoj čovjeka“. Fröbel je izdao i zbornik pjesmica i raznih igara za majke i djecu te „Nedjeljni list“ koji je koristio parolu „Živimo za našu djecu“. U Njemačkoj otvara velik broj dječjih vrtića te se ženi drugi put sa svojom učenicom Luise Levin u srpnju 1851. godine. Ona nakon njegove smrti nastavlja njegov rad prema metodama vrtića u Keilhau (Fröbel i sur., 1889). Umire 21. lipnja 1852. godine u sedamdesetoj godini života. Došen-Dobud (2019) navodi kako se Fröbelu u Blankenburgu, na mjestu na kojem se nalazi o prvi „Kindergarten“ podignuo spomenik. Na njegovom nadgrobnom spomeniku nalaze se kocka, kugla i valjak koji su neizostavni dio njegove koncepcije te natpis na kojem piše „Dajte da živimo za našu djecu!“.

Slika 1. *Friedrich Fröbel*

Slika 2. *Nadgrobni spomenik Friedricha Frøbela*

1.2. Pedagoška koncepcija

Mendeš (2020) navodi da je vodeća ideja Friedricha Fröbela da je čovjek po prirodi dobar. Fröbel također smatra da je čovjek posljednji i najsavršeniji proizvod evolucije. U njemu se pravilnim odgojem otkriva božansko načelo. Smatra da kao što se u biljci skriva snaga koja upravlja njenim rastom, tako i u čovjeku postoji neka snaga koja omogućava njegov razvitak. Takvo shvaćanje ljudskog bića važan je dio Fröbelovih filozofskih shvaćanja. Polazi od ideje da se dijete rađa dobro i da u njemu ne postoji zlo. Ako dođe do zla, kriv je nepravilan odgoj (Zaninović, 1988). Takav stav prvi je razradio Jean Jacques Rousseau. Došen-Dobud (2019) navodi kako su Rousseauove ideje dječjeg spontanog razvoja zaintrigirale Fröbela te ih je naveo kao svoj pedagoški konceptijski element. Smatrao je da dijete ima pravo i treba biti tretirano kao dijete. Rousseau smatra da postupno uspostavljanje ravnoteže između onoga što je moguće i onoga što dijete želi osigurava djetetu zadovoljenje potreba, ali i osjećanje pritiska vanjskih prilika.

Fröbel je svoju koncepciju utemeljio i na Pestalozzijevim idejama i njemačkoj idealističkoj filozofiji. Zaintrigirala ga je i filozofija Friedricha Wilhelma Schellinga i njegova objašnjenja o odnosu između prirode i duha, između spiritualnog i materijalnog. Veliki značaj za Fröbela bilo je i njegovo zanimanje za znanost. Bavio se proučavanjem fizike, matematike, mineralogije, botanike i lingvistike. Zaninović (1988) navodi kako je Fröbel unatoč mnogim idealima ipak bio samostalan duh. Polazeći od navedenog, Fröbel je stvorio osnovu za njegovo shvaćanje čovjeka, prirode i odgoja. U tome leži ideja traganja za općim zakonom fizičkog i moralnog jedinstva, univerzalnog jedinstva i božanskim načelom koje vlada materijom i duhom (Kamenov, 1987). Fröbelova glavna odrednica odgoja naslanja se na dvijema filozofskim idejama, a to su ideja sveopćeg jedinstva i ideja evolucije. Na taj način objašnjava odgoj i cilj odgoja kojemu pridaje religiozno-mistično značenje. Za razliku od Komenskog, Pestalozzija i Rousseaua, Fröbel prvi naglašava socijalnu komponentu odgoja djeteta. Smatra da dijete prelazi iz animalnog stadija u ljudski tek onda kad stupa u odnos s drugim bićima i kad može surađivati s drugima na zajedničkim ciljevima. S obzirom na to, važno je da odgoj započinje u najranijoj dobi djeteta i da bude pravilno usmjeravano. Isti autor navodi kako je Fröbel odgajanje shvatio kao sredstvo kojim se čovjek upućuje kao razumno,

inteligentno i svjesno biće da vježba, razvija i oslobodi životni element koji ima. Odgoj treba biti povezan s prirodom jer je ona djetetu omogućila instikte i nagone. Zbog toga, rani razvitak djeteta ide spontano pa je bolje ne uplitati se kako nebi sputavali prirodan tijek razvitka djeteta (Zaninović, 1988).

Fröbel je u svojoj koncepciji zagovarao i određena načela. Autor Zaninović (1988) ih dijeli na prilagođavanje prirodi, samorad, svestranost, jedinstvo nastave i dinamično shvaćanje djeteta. Njegovo shvaćanje o prilagođavanju prirodi zasniva se na njegovim idealističkim i mističnim pogledima. Kamenov (1987) navodi da dijete od prvog dana kad se rodi mora biti shvaćeno, usmjeravano i stavljano u situacije u skladu sa svojom prirodom. Na taj način dijete može svestrano upotrebljavati svoje snage. Nešto suvremeniju podjelu Fröbelovih načela, koje i dan danas koristimo opisala je autorica Tovey (2020) a dijeli ih na: slobodu s usmjeravanjem, jedinstvo, povezanost i zajedništvo, usklađenost s prirodom, učenje kroz samoaktivnost i samorefleksiju, značaj igre, kreativnost i snaga simbola, obrazovani i brižni odgajatelji. Sloboda za dijete predstavlja mogućnost samostalnog razmišljanja i emancipaciju. Fröbel naglašava da sloboda ne znači da djeca rade apsolutno sve što žele nego da moraju biti odgovorni prema drugima i prema prirodi. Važno je naglasiti i Fröbelov stav o jedinstvu. On smatra da učenje uvelike treba biti povezano sa dječjim životima i sagledavati se u cjelini.

2.2. Kindergarten - dječji vrtić

Friedrich Fröbel, isprva radeći kao učitelj, prvu priliku rada s predškolskom djecom dobiva u Bernu 1833. godine. Tada je preuzeo upravu nad sirotištem. Došen-Dobud (2019) navodi kako je to bio prvi Fröbelov susret s djecom koja nisu dorasla zakonski za polazak u osnovnu školu. Fröbel je tada osnovao predrazred, odnosno predškolu za četverogodišnju djecu. Djeci je tamo bilo omogućio igranje vodom, pijeskom, kamenčićima i drvenim štapićima. Radio je na razvoju njihovog govora, učio ih pjevanju i pričao im priče. Počeo se približavati svom životnom ostvarenju, a to je stvaranje ustanove za predškolsku djecu. Tako 1837. otvara prvu predškolsku ustanovu pod nazivom „Zavod za bavljenje djecom i mladeži“. Fröbelu se taj naziv nije sviđao te nakon tri godine mijenja naziv u dječji vrtić odnosno Kindergarten. Zaninović (1988) navodi kako je taj naziv nastao kao plod Fröbelove mašte jer je smatrao da je dijete biljka, učitelj vrtlar, a predškolska ustanova predstavlja vrt u kojem se događa sav odgojno-obrazovni proces. Upotrebom institucija, cilj je bio premjestiti odgoj iz obitelji u odgojne ustanove. Fröbel ne umanjuje utjecaj obitelji te i dalje smatra da je obitelj glavni i najvažniji čimbenik u odgoju djece. O tome govori i Mendeš (2020) koji navodi kako je prema Fröbelovom mišljenju najvažnija majka za odgoj djeteta pa se i zalaže za obrazovanje i prosvjećivanje majki. Dječji vrtić nikako se ne smatra zamjenom za obitelj već njegovom dopunom.

U Kindergartenu djeca su bila podjeljena u tri skupine, a to su:

- mlađa skupina od dvije do četiri godine,
- srednja skupina od četiri do šest godina te
- najstarija skupina u kojoj su obitavala djeca od šest do osam godina (Došen-Dobud, 2019).

Vrijeme predviđeno za rad s djecom u pojedinačnoj aktivnosti sastojao se od petnaest do trideset minuta. Prvih petnaest minuta dana bilo je predviđeno za jutarnju pjesmu i molitvu. Sljedećih trideset minuta bilo je predviđeno za organizirani rad u kojem su se koristile priče o botanici, čitanje, kutija za građenje i plastično oblikovanje. Mendeš (2020) navodi kako je koncepcija

Friedricha Fröbela bila vrlo strukturirana te raspored dnevnih aktivnosti pomalo podsjeća na školski raspored sati (Ciranna, 1970, prema Došen-Dobud, 2019):

VRIJEME	SKUPINA 6-8 GODINA	SKUPINA 4-6 GODINA	SKUPINA 2-4 GODINE
PRIJE PODNE			
9 ⁰⁰ -9 ¹⁵	Priprema, molitva, pjesma	Priprema, molitva, pjesma	Priprema, molitva, pjesma
9 ¹⁵ -9 ³⁰	Religijski razgovor	Rad s kockom	Igra loptom
9 ³⁰ -10 ⁰⁰	Rad s kutijom građenja	Rad u vrtu	Rad sa štapićima
10 ⁰⁰ -10 ³⁰	Rad u vrtu	Pričanje o prirodi (botanici)	Rad u vrtu
10 ³⁰ -11 ⁰⁰	Čitanje i pisanje	Gimnastičke igre	Tkanje
11 ⁰⁰ -11 ³⁰	gimnastika	Rad sa štapićima	Šetnje i razgovor u vrtu
POSLIJE PODNE			
13 ³⁰ -13 ⁴⁵	Pripreme, pjesme	Pripreme, pjesme	Pripreme, pjesme
13 ⁴⁵ -14 ⁰⁰	Rad sa štapićima	Rad s ogradicama	Religijski razgovori
14 ⁰⁰ -14 ³⁰	Igre i računanje štapićima	Gimnastika	Crtanje
14 ³⁰ -15 ⁰⁰	Gimnastika	Bušenje pločica	Igre loptom i gimnastika
15 ⁰⁰ -15 ³⁰	Plastično oblikovanje i rad s graškom	Religijski razgovori	Rad s kockom
15 ³⁰ -16 ⁰⁰	Razgovor o prirodi, geografiji, botanici	Razgovor o prirodi, geografiji, botanici	Razgovor o prirodi, geografiji, botanici
PO ZAVRŠETKU RADA ZAHVALA I PJESMA U SVAKOJ SKUPINI			

Tablica 1. *Raspored aktivnosti u Fröbelovu Kindergartenu*

Ista autorica navodi kako je ovakva shema rada bila predviđena za svu djecu u skupini. Na prvi pogled, primjećuje se kako nema pauza između pojedinih aktivnosti. Takav način onemogućavao je potrebno vrijeme i pripremu materijala i prostora za sljedeću aktivnost. Većinom su se aktivnosti održavale unutar prostorija, ali kad je bilo lijepo vrijeme postojale su i aktivnosti na zraku, izvan vrtića. Primjećuje se i Fröbelova ljubav prema biljkama pa se često u popodnevnim satima razgovara o prirodi i radi se s biljkama. Smatra da bi vrt vrtića trebao omogućiti svakodnevne dodire djece s prirodom, kao životnom učiteljicom. Ovakva vremenska struktura i ritam dana zadržao se u predškolskim ustanovama više od jednog stoljeća. Ubrzo nakon osnivanja Kindergarten, dječji vrtići brzo su se proširili po cijeloj Njemačkoj. Većinom su bili otvarani od strane Fröbelovih suradnika. Mendeš (2020) navodi kako ubrzo nakon osnivanja, rad dječjih vrtića postaje zabranjen od 1848. godine. Zabranu njihovog rada potpisali su ministar

unutarnjih poslova i ministar prosvjete koji su u to vrijeme bili na vlasti. Štiglic (1893), prema Mendeš (2020) navodi sve razloge zbog kojih se dječjim vrtićima zamjerao rad:

a) Smatralo se da su vrtići bezvjerski. Taj ukor zaslužuju doduše Fröbelovi zavodi, pošto u njima nema ni traga kakovu protivnomu kršćanstvu. A nije ni čudo, pošto je on sam bio naturalista, te je shvaćao dijete kao i Rousseau od naravi sasvim dobrim i nedužnim. No u današnjim zabavištima ne može se to isto utvrditi. To ovisi o dotičnim učiteljicama. Reći će možda tkogod, čemu tako malenoj djeci govoriti o vjerezakonu? No mi smo već više puta naglasili, da treba djecu za rana upućivati u vjerezakonskim istinama, jer prvi su utisci najjači i najtrajni. Ako se takva djeca uče brojiti, pjesmice itd., zašto da se ne uče i Boga moliti itd., nu dakako prema svomu dohvatu;

b) da se djeca previše bave igrom, te tako gube volju za ozbiljan rad. Nu taj prigovor, jedva može biti umjestan, pošto djeca 3-6 godina treba da se bave više igrom, nego li ozbiljnim radom;

c) da djeca u njima prerano ostavljaju svoju djetinjsku narav. Taj prigovor vrijedi samo onda, ako se djeca prenapinju poslovima, koji dolikuju tek poznijoj dobi, ili se s njima odviše ozbiljno postupa. Dijete neka bude dijete“ (Mendeš, 2020: 165).

Nakon što je rad svih vrtića bio zabranjen u Njemačkoj, vrtići su se počeli otvarati u ostalim europskim zemljama. Vrtići su bili odlično prihvaćeni u Engleskoj gdje su se nazivali Infant schools, Francuskoj (Écoles maternelles), Češkoj, Švicarskoj i ostalima. Zabrana je trajala sve do 1860. kad je naposljetku ukinuta. Mendeš (2020) navodi kako su nakon smrti Friedricha Fröbela njegovu koncepciju preuzeli njegovi sljedbenici te njegov sustav doživljavaju izmjene i dopune koje su poznate pod nazivom neofröbelionizam.

2.3. Razvojne faze djeteta

Fröbel dječji razvoj dijeli na tri razdoblja, a to su:

- rano djetinjstvo (do 2-3 godine)
- srednje djetinjstvo (do sedme godine)
- dječjaštvo (nakon sedme godine)

Za svaku fazu, opisao je točno određene oblike obrazovanja koje su prikladne za dječju dob. Zaninović (1988) navodi kako je svako razdoblje osobito samo za sebe pa se ne može svakom razdoblju jednako pristupati. S obzirom na njegovu veliku ljubav prema prirodi, on rast i razvoj djeteta uspoređuje sa rastom stabala. Iz toga zaključuje da ako prethodna faza dječjeg razvoja nije u punini dovršena, ni faza koja slijedi iza nje ne može biti u potpunosti razvijena (Palmer i sur., 2001). Mendeš (2020) navodi dvije temeljne zadaće ranog djetinjstva: razvoj pokreta i osjetila. Naglasak se daje na njezi djeteta. Mala djeca kad su ostavljena sama u kolijevci, trebala bi stalno uz sebe imati neki predmet s kojim mogu manipulirati jer se tada smatralo da dječja tjelesna neaktivnost stvara slabost. Tek nakon razvijanja udova i osjetila, dijete može u potpunosti ući u sljedeću fazu odnosno srednje djetinjstvo. U ovom razdoblju naglasak je na pravom odgoju. Pozornost u ovom razdoblju, posvećena je razvoju dječjeg govora za kojeg se smatra da je presudna uloga majke, pjevanje, crtanje i drugo. Ovo razdoblje smatra se izrazito važnim jer se događa povezivanje djeteta sa vanjskim svijetom po prvi put. Podučavanje u ovom razdoblju trebalo bi povezivati sa govorom i zapažanjem (Žlebnić, 1955). Mendeš (2020) navodi da su potrebna odgojna sredstva koja se koriste od treće do sedme godine: igra, aktivnosti u prirodi i umjetnost (crtanje, pjevanje i dr.). Poseban se značaj pridaje igri. Mendeš (2020) navodi kako je igra početak razvoja djeteta i usmjerena je prema formiranju cjelovite djetetove ličnosti. U trećoj fazi, odnosno dječjaštvu, dijete postaje sve više željno znanja. Ovo razdoblje odvija se u školi, a glavno obilježje mu je stjecanje znanja. U školi, djeca promišljaju i stječu znanje o općim zakonima svijeta. Uče imenovati neke predmete, iskazuju govor pomoću znakova i pridaju značenja predmetima.

2.4. Igra i igračke

Igra je autonomna aktivnost i najizrazitiji oblik dječje aktivnosti. Prisutna je u djetetovom životu još od njegova rođenja. Smatra se jednom od temeljnih djetetovih potreba i osnovnu aktivnost u kojoj provodi većinu svoga vremena. Igra mora biti primjerena razvojnim karakteristikama djece, a sadržajem mora biti jednostavna, spontana, uzbudljiva, zabavna, ali što je još najvažnije korisna za djetetov razvoj (Lazar, 2007). Fröbel je prepoznao jedinstvenost djetetovih sposobnosti i potencijala, njegovu kreativnost i nadarenost i ključnu ulogu igre u njegovom razvoju i učenju. U svojoj knjizi „Odgoj djeteta”, Fröbel navodi da igra izravno utječe na obrazovanje djece te tako otkriva svoju unutaraju moć. Tijekom igre, dijete je u mogućnosti otkrivanja svojih potencijala i učinaka ovisno o vlastitoj volji. U doba kad se smatralo da su djeca sa navršениh sedam godina smatrana odraslima, Fröbel je osmislio dječje vrtiće (Santos, 2012). Kroz igru se stvara zona proksimalnog razvoja koja djeci omogućava da djeluju kompetentno i da se ponašaju starije nego što jesu. Tako razvijaju svoje potencijale i pripremaju se za iduću fazu razvoja. Tovey (2020) navodi kako igra za Fröbela ima puno razvojnih funkcija za djecu: potiče svijest o simbolima te razvoj simboličkog mišljenja, pomaže djeci kako bi bolje razumjeli sebe i svijet oko sebe, igrovne aktivnosti koje djeca sama odabiru potiču razvoj koncentracije, zadovoljstva i upornosti te smatra da je igra društvena aktivnost koja uključuje prijateljstvo, poštovanja pravila i brigu o drugima oko sebe. Santos (2012) navodi kako igra ima i važnu ulogu u olakšavanju emocionalne, kulturne i socijalne integracije djece. To znači da su prijelazna razdoblja djeci puno prihvatljivija ako im je omogućeno da se igraju međusobno i stupaju u interakcije. Retter (1979), prema Bognar (1986) je grupirao Fröbelove igre u tri različite vrste:

- majčinsko pjevanje i milovanje,
- igre predmetima i
- igre kretanjem.

Za igre s kretanjem, Fröbel je napravio i zbirku igara s glazbom. Posebno je obratio pozornost igračkama koje su se trebale davati djeci po određenom redosljedu kako bi djeca razvijala pojedine sposobnosti.

3. O životu Antonije Kassowitz Cvijić

Antonija Kassowitz-Cvijić rođena je 16.1.1865. u Zagrebu. Istaknuta je hrvatska pedagoginja druge polovice 19. st. (Došen-Dobud, 2019). Njena obitelj bila je u rodu sa obitelji Fuchs-Lisinski. Obrazovanje je započela u pučkoj školi u Zagrebu. Nakon toga dodatno se obrazovala u Beču (Jerand, 1942). Njena majka Antonija Cvijić Lukšić bila je osnivačica i vlasnica prvog dječjeg zabavišta osnovanog 1869. godine (Došen-Dobud, 2019). Osnivanje zabavišta bilo je popraćeno u 233. broju „Agramer Zeintuga“. Riječ je bila o privatnom vrtiću koji je otvoren po uzoru na neke slične institucije koje su se iz Njemačke proširile i na ostale zemlje. Objavljeno je kako će u tom vrtiću djeca imati priliku u svojoj dobi zabavljati se i graditi na primjeren način te slagati štapiće i krugove, šivati, plesti i ostalo (Batinić, 2013). Nakon uspješnog rada, majka Lukšić je kćer Antoniju imenovala ravnateljicom i tu je funkciju uspješno obavljala čak trinaest godina. Mendeš (2020) navodi kako se nakon udaje morala umiroviti prema tadašnjoj praksi. Nakon nekog vremena, suprug joj je obolio te se ona odlučila posvetiti književnom radu. Organizirala je vlastitu knjižaru koju je sama vodila osam godina, a od 1909. aktivno se posvetila književno-kulturnom radu za kojeg se zanimala sve do kraja života (Maroshi, 2023).

Ubrzo je počela surađivati sa časopisima “Smilje”, “Bršljan” i “Napredak”. Svoju prvu knjigu izdala je 1889., a ubrzo nakon toga 1895. Hrvatski pedagoški zbor je poziva da napiše “Rukovođ za zabavište”. Iste godine, pozvana je i izabrana biti dopisna članica Hrvatsko pedagoško književnog zbora. Njeno djelo poslano je i na međunarodnu izložbu u Pariz. “Rukovođ” postaje kapitalno djelo predškolske pedagoške misli u Hrvatskoj (Mendeš, 2020). Iz tog razdoblja postojao je još jedan sličan priručnik naziva “Zabavište”, ali autor, godina izdanja i nakladnik do današnjeg dana nisu poznati (Došen-Dobud, 2019). Nakon 1908. godine za “Jutarnji list” i “Narodne novine” pisala je kulturno- povijesne članke, eseje, književne ocjene i drugo (Jerand, 1942). Surađivala je i sa “Kazališnim listom” gdje je prevodila opere i operete. Njene predstave “Krasuljica” i “Demetru u pohode” izvodile su se u hrvatskom kazalištu 1911. i 1912. godine. Istraživački interes bio joj je ilirizam i zagrebačko kazalište. Napisala je više od dvjesto članaka na hrvatskom

i njemačkom jeziku u kojima je opisivala zagrebački kazališni, glazbeni i književni život. Maroshi (2023) navodi kako se Cvijić smatra začetnicom romansirane biografije i monografskih izdanja o glumcima. U svom autobiografskom članku naziva „Moja ispovijest“, Kassowitz Cvijić istakla je kako joj je tadašnji redatelj Aleksandar Freudenreich namijenio ulogu kazališne konferensijenke. To je značilo da je Cvijić najavljivala ili vodila program tijekom kazališne izvedbe. Sva njena scenska djela mogu se uvrstiti u žanr prigodnica. To su kratki kazališni dijelovi pisani s namjerom da se obilježi neki važan događaj ili datum nekog pisca, umjetnika ili glumca. Isti autor navodi kako se Cvijić koristila kajkavštinom u svojim scenskim djelima, nastavljajući se tako na ilirce koji su se i dalje pridržavali kajkavštine. Smatra se „posljednjom poilirskom romantičarkom“ (Kassowitz-Cvijić 1934, prema Morashi 2023). Nastojala je u svojim prigodnicama prenijeti hrvatski domoljubni zanos i duh ilirskog doba. Umrla je 18.12.1936. godine u Zagrebu.

Slika 3. Antonija Kassowitz Cvijić

3.1. Sustav ustanova za predškolsku djecu

Antonija Cvijić u svojoj knjizi „Rukovođ za zabavište“, koja je ujedno njeno jedino djelo iz područja predškolskog odgoja, zalagala se za osnivanje više tipova zavoda za malu djecu te ih je podijelila u četiri kategorije:

- pjestovališta,
- čuvališta,
- zabavišta i
- pučka ili kombinirana zabavišta (Došen-Dobud, 1979).

3.1.1. Pjestovališta

Pjestovališta su bila namijenjena najmlađoj djeci od navršениh tek četrnaest dana. Tamo bi obitavala sve do navršene treće godine života. Mendeš (2013) navodi kako su pjestovališta skloništa za djecu do treće godine života. Još neki od naziva za njega su bili „dadilišta“, a kasnije se koristio i naziv „kolijevka“. U to vrijeme još nisu bile objavljene spoznaje i rezultati istraživanja Johna Bowlbyja u kojima se navodi koliko je bitna djetetova povezanost sa majkom jer utječe na njegov razvoj i formiranje ličnosti u ranom djetinjstvu. Nije bilo poznato ni koliko su opasne posljedice nedostatka emotivne veze između majke i djeteta u najranijoj djetetovoj dobi (Došen-Dobud, 1979). Ideju za pjestovalište, Antonija Cvijić preuzela je od Firmina Marbeaua, koji je u Parizu u to doba osnovao „Crech jaslice“. Taj naziv potječe od toga što nas podsjeća na Isusa koji je svoj život započeo u jaslicama na slami (Cvijić, 1895). Prvo su pjestovalište u gradu Zagrebu osnovale 1855. godine Sestre milosrdnice točno šest godina nakon osnutka prve takve ustanove u Beču (Došen-Dobud, 1995). Cvijić navodi kako su se katoličke crkve i katolički svećenici najviše zauzimali da u pjestovališta smjeste djecu koja su iz siromašnih slojeva društva. U to doba, postojale su već 144 takve ustanove u Francuskoj, a u Beču je prvo pjestovalište osnovano 1849. godine. Nakon toga, u Zagrebu se osniva pjestovalište na inicijativu Juraja Haulika, tadašnjeg kardinala (Došen-Dobud, 2019). Antonija Cvijić bila je puna senzibiliteta za društvene promjene koje su često osiromašivale obitelji te im je organiziranjem pjestovališta nastojala pomoći u njihovoj situaciji. „Potreba pjestovališta osjeća se svakim danom sve više. Naše siromašne slojeve sve više tišti materijalna nevolja; muž više ne može da sam privrijedi toliko...da makar kukavno prehrani obitelj“ (Cvijić,

1895,13). Došen-Dobud (1979) navodi kako su pjestovališta bila predviđena za cjelodnevni boravak djece, osim zapovjednim blagdanima i nedjeljom. Bilo je predodređeno da majka novonrođenčadi može dolaziti u podne podojiti dijete, ako je to potrebno. Do kraja prve godine života, djeca su u sobi „povitih“, a kasnije ulaze u sobu djece koja već pužu, a nakon toga odlaze u sobu djece koja hodaju, kad to savladaju. Djecu u pjestovalištu nadzire čuvarica. Autorica navodi kako se iz ovih malo podataka može zaključiti da u pjestovalištu nije bio omogućen adekvatan odgojno-obrazovni rad.

3.1.2. Čuvališta

Čuvališta su također bila namijenjena cjelodnevnom boravku djece, kako Cvijić (1895) navodi od sedam sati ujutro pa sve do šest ili sedam sati navečer. U njemu su obitavala djeca od navršene treće godine pa sve do polaska u školu. Čuvalište je radilo svakim danom osim zapovjednim blagdanom i nedjeljom. Došen-Dobud (1979) navodi kako su djeca tu primala neznatnu naknadu, dobivala su hranu, učili su pjevati, moliti se i igrati se narodnih igara. Cvijić navodi kako su se djeca tu čuvala od pogubnog utjecaja te da su „velika olakšica za radnički stalež jer rješava majku brige nad djetetom“ (Cvijić, 1895:15). Iz navedenog se vidi kako su čuvališta, za razliku od pjestovališta, imala nekakav odgojno obrazovni rad.

3.1.3. Zabavište

Zabavišta nisu bili ustanove socijalnog značaja, već su njih pohađala djeca koja su tamo odgajala po Fröbelovoj metodi odgoja, a to je tjelesno i duševno (Cvijić, 1895). Zabavišta nisu bila otvorena cijeli dan, već su radila do tri ili četiri sata popodne i dva do tri sata poslijepodne. Cvijić naglašava kako su bili namijenjeni djeci od navršene treće godine pa sve do polaska u školu, isto kao i kod čuvališta. Djeca bi tu provodila nekoliko sati dnevno, ali nebi se moglo primiti više od dvadeset djece kako bi im bilo omogućeno što bolje kretanje. Bili su namijenjeni svim slojevima pučanstva. Došen – Dobud (1979) navodi kako je Antonija Cvijić bila svjesna kako svim slojevima društva nije lako koristiti zabavište te ona navodi još jednu vrstu predškolske ustanove koju naziva pučko ili kombinirano zabavište. Došen-Dobud (2019) navodi kako su zabavišta bila na čelu

općine, države ili društvene zaklade. Čak su tada i mnogi tvorničari počeli osnivati zabavišta kako bi njihovi radnici mogli tu ostaviti svoju djecu.

3.1.4. Pučko ili kombinirano zabavište

Cvijić (1895) opisuje kako su u ovoj vrsti zabavišta, djeca boravila cijeli dan kao i kod čuvališta. Došen-Dobud (2019) navodi kako su se djeca u takvim zabavištima obučavala pet ili šest sati dnevno te je tako bio zastupljen pedagoški aspekt. Djeca su tu dobivala tjelesnu njegu i hranu od školovanih učiteljica u zabavištu. Ista autorica navodi kako smatra da će doći vrijeme kada će čuvališta u potpunosti nestati, a umjesto njega otvorit će se pučka zabavišta.

3.2. Rukovođ za zabavište (1895.)

Antonija Kassowitz Cvijić obogatila je hrvatsku pedagogiju svojim djelom "Rukovođ za zabavište". Napisala ga je na nagovor Hrvatskog pedagoškog književnog zbora u Zagrebu 1895. Cvijić je navela izvore koji su joj poslužili da napiše navedeno djelo, a smatra da su to upravo njezina dugogodišnja praksa u zabavištu i Fischrov "Volkskindergarten". Njeno iskustvo uistinu je bogato s obzirom da ju je majka Antonija Cvijić Lukšić postavila na mjesto ravnateljice odnosno predstojnice zabavišta kojeg je osnovala 1869. godine. "Rukovođ za zabavište" Antonija Cvijić namijenila je svim onima koji rade u zabavištu, ali i onima koji se trenutno pripremaju za taj poziv. Njena želja je bila da se „Rukovođem“ postavi temelj zabavišnoj literaturi u Hrvatskoj. U razdoblju od 1874. do 1899. godine završile su u učiteljskoj školi 212 učiteljica za zabavište. Navela je zašto je i sama imala potrebu da napiše ovakvu knjigu.

„Na to me je nukala, prije svega spoznaja da u mnogim zemljama zabavišta brojem i ugledom rastu s toga, što mnogobrojni misionari i misionarke perom šire ideje te čovjekoljubive institucije i time joj krče put tako, da je zabavište prema želji čuvenog pedagoga Adolfa Disterwega donekle postalo potrebnim faktorom narodnog uzgoja“ (Cvijić, 1895: V).

Priručnik je izdan u Zagrebu s obzirom da je u to doba razvijenost predškolskog odgoja najviše tamo djelovala. Franković (1958) navodi da je u to doba u Hrvatskoj bilo samo šesnaest zabavišta i sedam čuvališta. Broj djece u svim navedenim bio je 1541 dijete. Antonija Cvijić ponosila se činjenicom da je prošlo samo četrdeset dvije godine od prvog Kindergartena u Blankenburku do prvog zagrebačkog gradskog zabaviša. Kao što je navedeno, sačuvana je iz tog vremena još jedna knjiga imena "Teorija zabavišta", kojoj do današnjeg dana ne znamo autora, izdavača ni godinu izdanja. Među još jednim istaknutim pedagogizima iz tog doba ističe se Antun Čuvaj. On je također u to vrijeme obogatio hrvatsku pedagogiju djelom „Rieč o zabavištih“, napisanu 1880. Autor je knjigu razradio kroz devet točaka (Zabavišta u obće, Postanak i razvoj zabavišta, Bitnost zabavišta, Znamenovanjei vriednost zabavišta, Zadaća zabavišta, Rieč dvie ob odgojnih sredstvih u obće, Odgojna sredstva zabavišta napose, Odnosaj zabavišta prema obitelji te Odnosaj zabavišta prema školi) te je kroz njih obrađena osnovna koncepcija odgojnog rada u zabavištu. Čuvaj

definira zabavište kao odgajalište djece koja su napunila treću godinu, ali nisu prešli sedmu godinu života (Mendeš, 2015). Serdar (2013) navodi kako je ova knjižica, iako mala opsegom, namijenjena svim roditeljima i prijateljima hrvatske mladeži. Ista autorica (2017) navodi kako i dalje ostaje nepoznanica zašto sama Antonija Kassowitz Cvijić nigdje ne spominje djela Antuna Čuvaja.

"Rukovođ za zabaviše" Fröbelovskog je smjera. Došen-Dobud (2019) navodi kako u to vrijeme Cvijić nije ni imala nikojeg drugog uzora. Svi značajni pedagozi tog vremena, primjerice Diesterwage, zalagali su se za Fröbelove ideje pa prema tome, ni Antonija Cvijić nije mogla misliti nikako drugačije.

"Rukovođ" se dijeli na tri velika poglavlja, a to su:

- Povijest uzgojnih zavoda za malu djecu - prvi odsjek
- Terija zabavišta - drugi odsjek
- Uređenje zabavišta - treći odsjek

Svako poglavlje sastoji se od više manjih djelova.

U prvom odsjeku, Cvijić (1895) opisuje cijelu povijest ustanova za malu djecu od generacije Jana Amosa Komenskoga. On je bio reformator školstva te je dokazao nizom ideja kako od samog rođenja djeteta treba utjecati na njegov tjelesni i duhovni razvitak. Bio je među prvima koji su znali cijeniti dječje mogućnosti i potencijale, a doprinio je i tim što je osnovao materinsku školu. On je naveo da u materinsku školu idu djeca od prve do šeste godine, a provedbu načela pridao je majkama za koje smatra da im je dano prirodom da se brinu za razvitak svog djeteta. Materinska škola imala je dvije glavne zadaće, a to su uzgojna i čovjekoljubna. Uzgojna zadaća bila je u tome da bi majka trebala utjecati na svoje dijete tako da ga sačuva od raznih nedaća. Svakodnevno bi trebala upućivati dijete na dobro. Čovjekoljubna zadaća materinske škole bila je u tome da nastoji udruživati djecu, jer Komenski smatra da jednaka doba života imaju slična mišljenja i ćud. Kako je uzor na Antoniju Cvijić bio Komenski, opisuje i Serdar (2013) koja navodi kako temeljne ideje „Materinske škole“ Jana Komenskog prepoznajemo u njenom „Rukovođu za zabaviše“. I u njeno djelu „Ilustrovani ABC“ može se vidjeti kako je neke ideje preuzela iz djela „Orbis sensualium pictus“ iz 1654. kojeg je napisao sam Komenski.

U ostatku prvog odsjeka Cvijić (1895) dalje navodi četiri vrste zavoda za malu djecu: pjestovalište, čuvalište, zabavište i pučko ili kombinirano zabavište, opisani u prošlom poglavlju.

U drugom odsjeku, Antonija Cvijić razmatra teoriju odgojno-obrazovnog procesa u dječjim zabavištima. Ona opisuje uzgojnu zadaću zabavišta, igru i igračke, sustav vježbi, „zabavice“, odnosno sustav raznolikih dječjih aktivnosti kao što su pletenje, risanje, građenje, izrazivanje i spajanje, pjevanje i ostalo (Mendeš, 2020). U ovom poglavlju dolazi do izražaja odgojni sustav Friedricha Fröbela. Detaljnije o teoriji zabavišta Antonije Cvijić i Fröbela bit će opisano u sljedećem poglavlju.

S obzirom da je knjigu namijenila zabavišnim učiteljicama, Cvijić (1895) je željela pomoći neiskusnim učiteljicama pa ističe načela:

- a) „dijete neka dobrovoljno i rado boravi u krugu svojih drugova i neka rado sudjeluje kod njihove igre i rada,
- b) neka se znade pristojno vladati spram svoje učiteljice (...),
- c) neka s pažnjom i interesom sluša razgovore i pripovijesti svoje učiteljice
- d) neka znade imenovati najznamenitija životna i beživotna bića iz svoje okoline (...),
- e) neka znade svoje misli i čuvstva razumljivo iskazati govorom, neka znade odgovarati u cijelim rečenicama,
- f) neka znade kazivati naizust kratke pjesme,
- g) neka znade imenovati i pokazivati pravce (...),
- h) neka znade brojati do deset i po broju razlikovati stvari,
- i) oko i ruka neka su mu toliko izvježbani, da može svoj rad izraditi čisto i prilično tečno,
- j) neka znade po taktu koračati i pjevati.“ (Cvijić, 1895: 21).

3.2.1. Uređenje zabavišta

U „Rukovođu“, Antonija Kassowitz Cvijić (1895), detaljno je opisala uređenje zabavišta u trećoj cjelini. Ona navodi da bi bilo najprimjerenije da zabavište bude smješteno u prizemnoj kući koja je na osami, kako djecu nebi ometao promet ni tvornice. Navodi kako se prostori zabavišta sastoje od:

- a) jedne velike sobe za djecu od treće do pete godine života,
- b) jedne velike sobe za djecu od pete do sedme godine,
- c) jedne sobe za igru,
- d) jedne sobe za spavanje,
- e) jednog predsoblja,

- f) jedne verande i
- g) dvije kupaonice (nužnici).

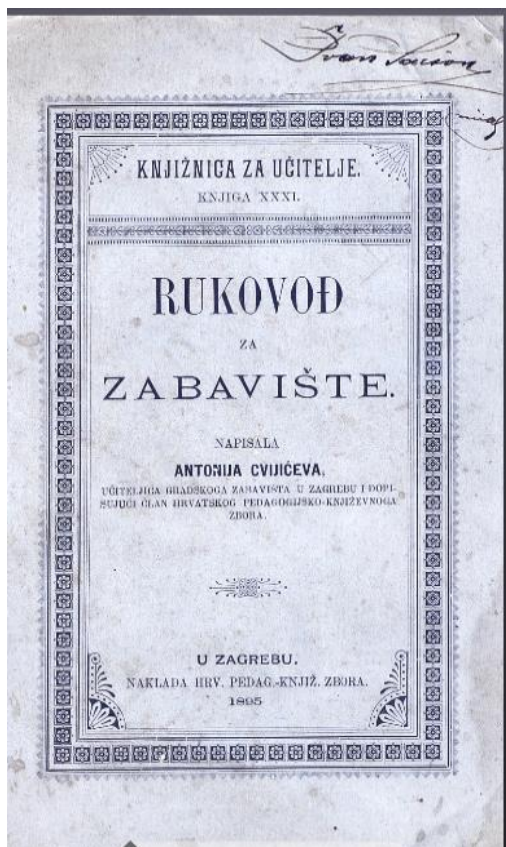
Smatra kako bi bilo primjereno da u zabavištu postoji i jedna soba za učiteljicu, kuhinja te soba za podvorkinju. Detaljno opisuje kako bi soba trebali biti svijetlo zelene boje, uske klupe za djecu, više stolaca, stol za učiteljicu te dva ormara u kojima se čuvao sav materijal potreban za odgojno-obrazovni rad. Uz zabavište je obavezno i igralište, a ako je ikako moguće uz njega bi trebao biti i vrt. Igralište je bilo nasipano sa čistim pijeskom u kojem su se djeca mogla neometano igrati.

„Na njemu treba da je zemlja vazda vlažna. U dva kuta treba metnuti humak sitnog pijeska...neka se djeca valjaju, kuhaju, mijese itd“ (Cvijić, 1895:198).

Vrt je imao svrhu igre kako bi djeca mogli promatrati prirodu, ali i učiti se lakom vrtnom radu. Navodi višestruke prednosti vrta, kao što su: upoznavanje sa biljkama i dijelovima biljaka, upoznavanje raznih životinja, učenje o vrtnim poslovima i njihovom izvođenju, upoznavanje sa djelovanjem prirode te učenje osnovnih stvari kao što su veliko-malo, hladno-toplo, plitko-duboko i slično. Ističe kako je važno da djeca svakodnevno šetaju i kreću se, na igralištu, vrtu i u prirodi koja ih okružuje.

„Blago onoj djeci, koja žive i rastu u prirodi, pa ne znadu za tijesne, prašne ulice gradske, ni za visoke kuće, koje nam skrivaju visoko nebo i blago sunašće“ (Cvijić, 1895:228).

U ostatku treće cjeline, Cvijić (1895) govori o rasporedu sati, upravi zabavišta, božićnim i zaključnim svečanostima. Navodi da prilikom sastavljanja rasporeda sati treba paziti na dvije stvari: mora se uzeti u obzir dob života i fizički razvitak djeteta te raspored sati treba biti podložan promjenama. To objašnjava tim da čovjekova narav stremlje prema promjenama pa joj moramo udovoljiti. Smatra da je čovjek tako osiguran da ne upadne u monoton rad, nego se izmjenjuje rad s odmorom i zabavom. Iz ovoga se zaključuje, kako iako napisan davne 1895. godine, Rukovođ govori o fleksibilnosti odgojno obrazovnog procesa, što je jedno od načela današnjeg Nacionalnog kurikuluma (2014). Cvijić navodi da se zabavišna učiteljica ne mora strogo držati propisanog rasporeda sati, nego oslušivati kakva su djeca tog dana pa će im dati zabavicu „kod koje i duševne njihove sile učestvuju, tako da će se sabrati i umiriti (Cvijić, 1895:209).“

Slika 4. Naslovna strana „Rukovođa za zabavište“

4. Usporedni prikaz pedagoških ideja Friedricha Fröbela i Antonije Kassowitz Cvijić

4.1. Slika o djetetu

Friedrich Fröbel promijenio je način gledanja na rani odgoj i obrazovanje. Prepoznao je jedinstvo svih djetetovih potencijala i mogućih sposobnosti, nadarenost i kreativnost (Santos, 2012). Smatrao je da svatko tko prepoznaje jedinstvenost sposobnosti i potencijala svakog djeteta, ima cjeloviti pogled na cjelokupan djetetov razvoj. Također je smatrao da je igra ključna uloga u olakšavanju kulturne integracije djece, emocionalni i socijalni razvoj. Igra predstavlja za dijete slobodu u predstavljanju same duše djeteta. Usprkos kritikama, ostao je važan pedagog koji je bio usmjeren na dijete te su nakon njega mnogi bili nadahnuti i nastavili njegov rad. Jedan od primjera je i Antonija Kassowitz Cvijić, čije je djelo „Rukovođ za zabavište“, prožeto Fröbelovim idejama. Zaninović (1988) navodi kako Fröbel u svojim djelima zahtjeva gledati na dijete kao na biće u razvoju. Nastavlja kako je puno važnije utjecati na volju djeteta nego na njegov intelekt. Navodi kako je prvi najvažniji plan odgoja formiranje karaktera i volje jer je to cilj odgoja. Jednu od važnijih stvari koje ističe jer prilagođavanje djeteta prirodi i njenim zakonima. To je i jedno od načela kojeg naglašava te se na njemu razvija njegova pedagoška koncepcija. Kod samog prilagođavanja prirodi, Fröbel navodi kako bi trebalo oprezno ići za nagonima te piše o četiri nagona: religijski nagon, umjetnički, nagon rada i nagon spoznavanja. Isti autor navodi kako je kod svakog djeteta potrebno naglasiti sve fizičke i umne sposobnosti pa tako i fizički odgoj. Obrazlaže kako se dijete ne bi smjelo gledati kao odvojeno biće, izolirano za sebe nego bi se trebalo promatrati kao član društva. Jedino se priroda mora promatrati kao cjelina jer jedino tako, dijete može shvatiti da su svi predmeti iz prirode zapravo dijelovi organske cjeline. Na taj način dijete se uči promatranju, razlikovanju boja, imenovanju i slično. I u svojoj autobiografiji, Fröbel i suradnici (1889) navode kako se proučavanje prirode mora događati u samoj prirodi, a ne u zatvorenim prostorijama. Iz toga se vidi koliki mu je uzor bio i sami Rousseau, jer se on također zalagao za promatranje prirode vani. Navodi kako kod svake majke postoji određeni istinski nagon kojeg joj je priroda dala. U vremenu sve brže industrijalizacije, smatra kako majka nije imala dovoljno vremena ni znanja da kvalitetno odgoji svoju djecu.

Iz tog razloga on se odlučuje na premještanje središta odgoja iz same obitelji u dječje ustanove.

Antonija Cvijić imala je slične stavove kao i Fröbel. I ona smatra te ističe skeptičnost u „Rukovođu za zabavište“ da roditelji mogu kvalitetno posvetiti vrijeme svojoj djeci koliko to mogu zabavišne učiteljice pa se i ona zalaže da se odgoj premjesti u specijalizirane ustanove. Vjeruje da djeca u zabavištima mogu steći puno veću količinu znanja i iskustva, nego ako su stalno kući. Ni ona ne spominje individualni razvoj djeteta, već ga prometra u cjelini s drugom djecom. Iako smo danas svjesni nedostatka načina rada u kojem nisu zadovoljena individualne potrebe djeteta, nepoštivanje djetetovih prava i nepoštivanje osobnosti djeteta, u ono vrijeme Antonija Cvijić je pratila tadašnja najnovije shvaćanja djeteta i veliki utjecaj je uzela upravo od Friedricha Fröbela. Ne smije se zanemariti da je u to doba bio ideal: davanje, prenošenje znanja i usvajanje znanja reprodukcijom (Došen-Dobud, 2019). U svom „Rukovođu“ naglašava kako se svako dijete razvija upravo iz svoje unutrašnjosti, ali razmišljanja joj se ne poduraraju jer se smatra da nije moguće da se dijete može razvijati iz unutrašnjosti i tako poticati njegovu kreativnost, ako je njen način rada izrazito šabloniziran i detaljno je opisano kako će se metodički odvijati svaki radni dan (Došen-Dobud, 2019). Za razliku od Fröbela, koji je smatrao da je cilj odgoj formiranje volje i karaktera čovjeka, Cvijić (1895) navodi kako je za nju cilj odgoja „da privede dijete što bliže I idejalu čovjeka, bića, koje na sebi i u sebi sjedinjuje sve vrline, što mogu po našem mnijenju resiti smrtno biće.“ Naglašava važnost igre, smatrajući je djetetovim „ozbiljnim radom“. Cvijić (1895) isto tako navodi da djetetova neiskusna duša ne poznaje razlike između dobra i zla te kako slobodna igra može negativno utjecati na dječji tjelesni razvitak. Time se ponovno javlja oprečnost, kako navodi Došen-Dobud (1979) s obzirom da se Cvijić po pisanjima zalagala za rađanje slobode, zadovoljstva i radosti kod djece pa se tako nameće pitanje kako bi se drugačije ostvarile navedene vrijednosti bez slobodne igre. Antonija Cvijić se također slaže sa Fröbelom u svezi odgoja djeteta i prirode. Ona u „Rukovođu“ navodi kako je obavezno da djeca koriste vrt kraj zabavišta i da često idu u šetnje, barem jednom na tjedan (Cvijić, 1895). Ona navodi:

„Ovakovu djecu treba što više voditi u lijepu božju prirodu, i to ako je ikako moguće svake nedjelje barem jedamput. Šetnje su od neprocjenjive uzgojne vrijednosti.

Glavno je da se djeca slobodno kreću...pa im se time jačaju pluća i osvježe čitavo tijelo “ (Cvijić, 1895:228).

4.2. Uloga dječjeg vrtića

Kao što je spomenuto, pojavom industrijske revolucije struktura obitelji se mijenja. Dolazi do sve većih promjena u društvu te se žene zapošljavaju u tvornicama i uključuju se u društveni život zajednice. S obzirom na to, majke sve manje imaju vremena za brigu o djeci i obitelji općenito pa je i potreba za smještanjem djece u specijalizirane ustanove sve potrebija. I Fröbel i Antonija Cvijić slažu se u tome da su ustanove (Fröbelov Kindergarten te njeno zabavište) imale svrhu zbrinjavati djecu jer im odgoj kod kuće nije dovoljan zbog zaposlenosti roditelja. Oboje se slažu kako se ne smije umanjivati obiteljski odgoj, Mendeš (2020) prema tome navodi kako dječji vrtić nikako nije zamjena za obiteljski nego samo njegova dopuna. Cvijić je osim prezaposlenosti majki, navela kako je još jedan od razloga otvaranja navedenih ustanova i neimaština siromašnih slojeva ljudi. Došen-Dobud (1979) zato navodi da je Antonija Cvijić znala kako siromašne slojeve tišti neimaština pa je nužno da im se pomogne primanjem djece u ustanove. Ista autorica navodi da su u čuvalištima iz tog razloga, djeca dobivala neznatnu naknadu kako bi im se pomoglo. Već je spomenuto kako je Friedrich Fröbel naveo tri skupine kako su podijeljena djeca u dječjim vrtićima. Najmlađu skupinu činila su djeca od dvije do četiri godine. Za razliku od njega, Cvijić (1895) se posvetila i najmanjoj djeci koja su u pjestovalište dolazila sa tek navršениh četrnaest dana.

Za razliku od Fröbela koji je imao raspored sati univerzalan za cijelu godinu (Tablica 1), Cvijić (1895) navodi kako je postojao ljetni i zimski raspored u zabavištima.

Raspored sati za zimu.

a) za niži odio.

Dani	Prije podne od 9—12 sati.				Poslije podne od 2—4 sata.	
Ponedjeljak	Poučni razgovor	Slobodna igra	O d m o r	Gradenje I. Fröbelovom građ. kutijom	Slaganje letvica	Pripovijedanje
Utorak	Učenje naizust	Pokretne igre		Pregibanje papira	Slaganje sjemenja	Pjevanje
Srijeda	Ponavljanje poučnoga razgovora	Slobodna igra		Slaganje pločica	Slaganje kolutića	Pripovijedanje
Četvrtak	Učenje naizust	Redovne vježbe i koračnice		Navođenje slamčica	Slaganje gumbica	Igre prestima
Petak	Pripovijedanje	Pokretne igre		Gradenje I. Fröbelovom građ. kutijom	Razvrstavanje sjemenja	Pjevanje
Subota	Kratko ponavljanje gradiva ovoga tjedna	Redovne vježbe i koračnice		Pregibanje papira	P r e s t o	

Tablica 2. *Primjer rasporeda sati za zimu* (Cvijić, 1895:210)

Raspored sati za ljeto.

b) viši odio.

Dani	Prije podne od 8—11 sati.			Poslije podne od 3—6 sati.		
Ponedjeljak	Poučni razgovor	Lake radnje u vrtu	O d m o r	Prošivanje	Pregibanje papira	Pjevanje
Utorak	Učenje naizust	Pokretne igre		Pletenje	Gradenje II. bečkom kutijom	Pripovijedanje
Srijeda	Nastavak poučnoga razgovora	Lake radnje u vrtu		Risanje	Prekričavanje letvica	Sakupljanje sjemenja u vrtu
Četvrtak	Učenje naizust	Koračnice i redovne vježbe		Gradenje II. bečkom kutijom	Kombinovano slaganje	Pjevanje
Petak	Ponavljanje poučnoga razgovora	Lake radnje u vrtu		Izrezivanje	Modelovanje	Pripovijedanje
Subota	Ponavljanje gradiva ovoga tjedna	Igre loptom		Risanje	P r e s t o	

Tablica 3. *Primjer rasporeda sati za ljeto* (Cvijić, 1895:213)

4.3. Igra

Cvijić (1895) opisuje drukčiju podjelu Fröbelovih igara, a dijeli ih na:

- tjelesne vježbe,
- koračnice s pjevanjem i bez njega,
- igre rukama i prstima i
- pokretne igre.

Tjelesne vježbe, Cvijić (1895) opisuje kao postupak kojim se poboljšava normalni razvoj tijela. Navodi kako dijete u zabavište dolazi slabog i osjetljivog tijela. Prema tome, u zabavištu se rade odabrane vježbe svaki dan i to „rano ujutro, zatim poslije duševnog rada, kada su djeca pol sata sjedjela“ (Cvijić, 1895:38). U Fröbelovom vrtiću vježbe se također izvode svaki dan, ujutro i popodne, ali ne više od pola sata. Tjelesne vježbe izvodile su se u klupama u položajima: stajanja, hodanja, skakanja, trčanja, skakanja i obraćanja. Isto tako, izvodile su se vježbe glavom, trupom, ramenima, laktovima, rukama, prstima i nogama.

Koračnice s pjevanjem i bez pjevanja su bile vježbe koje su omogućivale djeci da jačaju mišiće i poboljšavaju hodanje. Isto tako Cvijić (1895) navodi kako su ove vježbe imale ulogu i u skladumeđu djecom u zabavištu, kao i da se među njima pobudi osjećaj za takt. Tako i Fröbel smatra da su ove vježbe izuzetno bitne u jačanju socijalne integracije (Pounder, 2019). Cvijić je također navela da djecu prvo treba osposobiti za pravilno hodanje, a tek onda se igra koračnica može koristiti.

Igre rukama i prstima koristile su se i kod Antonije Cvijić te Friedricha Fröbela. On je uvrstio ove igre u vrtiće kad se još nije pričalo o tjelesnoj vježbi ni u školama. U ovim vježbama, vidi se i Fröbelovo nastojanje da se djeca harmonično uzgajaju. Na taj način se kod djece promiče jakost, gipkost te okretnost svih dijelova ruke. Cvijić (1895) navodi kako dijete ove vježbe može izvoditi laktom, prstima, rukom, noktima, zglobovima i jagodicama. Svaka igra se izvodi kao nekakva igra pa se uz nju i pjeva nekakva kratka pjesmica. Heiland (1999) navodi kako je Fröbel 1844. objavio zbirku pjesama koja se sastoji od pedesetak igara za majke, igara prstima i raznih pjesmica. Majka bi trebala igrati igru prstima i onda od djeteta tražiti da je ponovi i

tako ponavljati dok dijete ne usvoji igru. U Fröbelovoj zbirci „Majka i njezine pjesme o nježnosti“, prikazane su mnoge pjesme sličnih riječi i taktova kao što je i Antonija Cvijić opisivala u „Rukovođu“. Iz toga se može zaključiti koliko se ona zapravo oslanjala na Fröbelovu koncepciju.

Pokretna igra počinje u najranijoj dobi djeteta. Mendeš (2020) navodi kako bi i najmanja djeca trebala imati neki predmet uz sebe kako bi s njim mogli neometano manipulirati. Cvijić (1895) tako navodi da pokretne igre započinju u najmlađem djetinjstvu, te da nagon za društvene pokretne igre nikad ne prolazi. Ona navodi da u svakog naroda ima onoliko pokretnih igara, da se po njima može prepoznati i karakter pojedinog naroda. U zabavištu su se upotrebljavale pokretne igre:

- *hvatanja* – u ovim je igrama bilo bitno da dijete što spretnije može skakati i bježati te vježbati što oštromnije traženje. Cvijić navodi kako su se često igrale igre lovice.
- *pogađanja* – djeca su tijekom igre morala pogađati razne stvari. Tako su mogla njegovati osjetila i biti osjetljiviji u prosuđivanju.
- *igre podražavanja* – kod ovih igara podražava se dječje kretanje. Započínju nekakvim poučnim razgovorom ili pripovijetkom. Bitno je ponavljati priču sve dok je djeca u potpunosti ne razumiju. Djeca su oponašala predmete, životinje i ljude
- *kolo* – svaki narod ima svoj tradicionalni ples pa su tako i djeca uz najjednostavnije pjesme i pravilno kretanje lijevo i desno plesala kolo. Kolo se dijelilo na jednostavno kolo, sastavljeno kolo i lanac (Cvijić, 1895).

Uz pokretne igre, djeca su često pjevala kratke pjesme prilagođene igri. Taktove pjesme trebalo je usavršiti pa je tako i tekst trebao biti kratak i jasan, a melodija pjesme treba biti prema značenju igre (Cvijić, 1895:54).

Ona je također u svom „Rukovođu za zabavište“ dala jasna pravila za izvođenje bilo koje dječje igre, a koja su utemeljena na Fröbelovoj pedagoškoj koncepciji. Pravila je namijenila zabavišnim učiteljicama i onima koje će to tek postati.

- *Nemoj zapovijedati dječjom igrom poput gospodara, već je dijeli sa djetetom kao savjetujući drug* – to se odnosilo na to da zabavišna učiteljica ne bi trebala miješati se u dječju igru

- *budi oprezna u izboru igre* – svaka igra nije primjerena za svaku dob djeteta, spol ili tjelesnu kondiciju.
- *pripravi pomno svaku igru* – smatra da je najbolja „priprava“ za dječju igru upravo pripovijest. U njoj se dijete može upoznati sa svim likovima i dijelovima igre te tako usavršuje igru
- *Igra neka se češće ponavlja* – Cvijić navodi kako djeca više uživaju u igri tek onda kad su je dobro naučila i usavršila. Zadatak učiteljice je da igru češće ponavlja, a prije igre priča o igri da vidi jesu li je djeca razumjela
- *neka u igrama bude promjene* – ne smiju se raditi velike promjene jer velike i česte promjene označavaju površnost i nestalnost. Promjene bi trebale biti odmjerene i malene
- *katkada neka djeca sama izvode naučene igre* – zabavište želi djecu učiniti samostalnim. S vremena na vrijeme, učiteljica može izabrati neko dijete koje će voditi igru, a ostala djeca se igraju onako kako su je zapamtili.

4.4. Igračke

4.4.1. Darovi

Cvijić (1895) navodi kako je svaka igračka djetetu draga na određeni način jer s njom može zadovoljiti nagon za radom. Iako se dijete uvijek rado igra s drugovima, igračka ga veseli jer se s njom isto zabavlja. Fröbel je u vrtiću dao djeci bazične i jeftine igračke koje se zbog svog jednostavnog oblika mogu dugo i često upotrebljavati te tako zabavljati djecu. Te igračke odnosno darovi su:

- lopta i
- kruglja, valjak i kocka

Zaninović (1988) drukčije navodi Fröbelove darove i navodi kako postoji čak šest darova, ali samo su tri osnovna oblika: kugla, valjak i kocka. Postoje razne podjele Fröbelovih darova pa tako i Došen-Dobud (2019) navodi kako Fröbel razlikuje darove:

- lopta,
- loptica,
- kugla,
- kocka i
- valjak.

Cvijić (1895) navodi kako je lopta tradicionalna igračka. Fröbel već malom djetetu u kolijevci pridaje loptu. Smatra da je lopta ugodna za dijete i svojim oblikom i izgledom. Uz pojedinačne velike i mekane lopte, bilo je povezano po šest mekih loptica u duginim bojama. Njima se prikazivalo micanje lopte u raznim smjerovima te su tako djeca mogla poimati smjerove (Došen- Dobud, 2019). Fröbel smatra da lopta predstavlja simbol čovjekovog jedinstva sa svim božanstvima. Došen-Dobud (2019) navodi kako se Fröbel držao Pestalozzijeve uporišta jer je koristio geometrijske oblike darova. Cvijić (1895) navodi kako su djeca u zabavištima koristila dvije vrste lopte, a to su : vunena i prosta lopta. Ona također smatra da djeca loptom mogu učiti o raznim smjerovima: lijevo, desno, gore, dolje i ostalo. Postoje razne igre koje se igraju vunenom loptom, a uz njih se pjevaju vrlo kratke

pjesmice jednostavnog teksta. Djeca su se loptom igrala zajedno ili po dvoje djece, dobacivanjem ili ciljanjem u stalak (Cvijić, 1895:35).

drži loptu na kraju niti, ona poskakuje po stolu, a dijete pjeva :

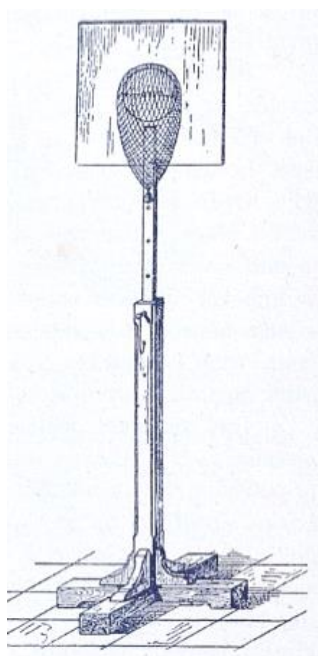
Ska-či, ska-či lopti-ce, te-be hva-ta Ru-ži-ca.

ili: dijete drži loptu na kraju niti, maše pravilno uzduhom i pjeva :

Bim, bam, bom, čuj, čuj zvon! Bim, bam, bom, čuj, čuj zvon!

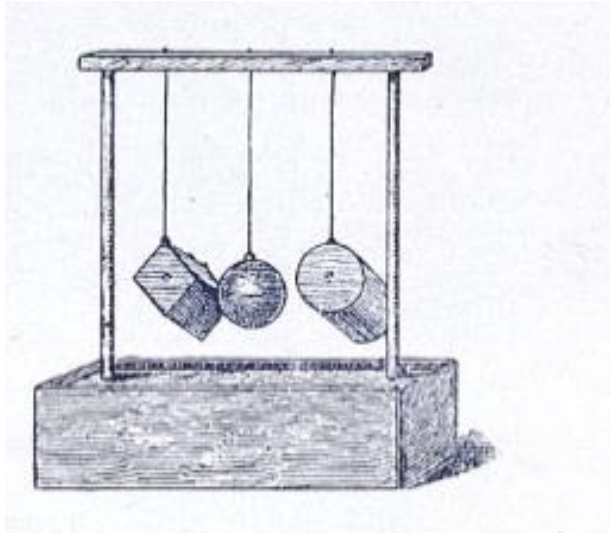
Slika 5. *Primjer igre s loptom* (Cvijić, 1895: 33)

Slika 6. *Primjer igre loptom* (Cvijić, 1895: 36)

Fröbelovski usmjereni priručnici također navode da su se koristili stihovi i pjesmice kojima odgojitelji mogu pratiti stavljanje lopte u određeni položaj i mijenjanje smjerova lopte.

Drugi darovi su kugle, kocke i valjci. Kugle Fröbelu simboliziraju tvrdoću i kretanje. Cvijić (1895) navodi kako ove igračke Fröbel zajedno navodi jer su jako slične međusobno. Smatra kako kugle djeci pobliže približavaju svemir (Došen-Dobud, 2019). Fröbel smatra kako kocke predstavljaju ideju stabilnosti pa su i one jedne od izabranih darova. Također, jedan od razloga zašto je Fröbel izabrao upravo ove darove je i u tome što je htio da se djeca jednako zabave u dječjem vrtiću, isto kako bi se zabavili i kući. Došen-Dobud (2019) navodi kako kocke predstavljaju cjelovitost, mir i mnogoznačne su sa svojim vrhovima, plohamama i bridovima. Friedrich Fröbel je bio začetnik svog didaktičkog materijala, ali ga nije sam konstruirao. Ista autorica navodi kako su svoj doprinos njemu dali i: Hermann Goldmann, Franz Schmidt, Luisa Fröbel i ostali. Kocke su bile sastavljene tako da se mogu rastaviti na svoje sastavnice i kasnije ih možemo vratiti u prvobitni položaj. Valjak je također jedan od darova te i njemu pripada određeni simbolički značaj. On predstavlja pozicije i kugle i kocke, odnosno ideju kretanja i stabilnosti (Dišen-Dobud, 2013). Ovo nikako nije sav didaktički materijal koji se koristio pa uz ova tri geometrijska oblike ubrajamo i kutije sa štapićima, crte, navoje, ogradice, piljci, grašak, kuglice-perle, obručići i papir za preplitanje. Antonija Cvijić (1895) u svom „Rukovođu“ detaljno opisuje sva sredstva za rad i način korištenja u zabavištu. Ona navodi kako su ove tri geometrijska tijela u kutiji sa stalkom. „U njoj je složen mali stalak, na koji se mogu tjelesa objesiti, zato ima svako tijelo škuljicu, da se može pričvrstiti vrpca i zataknuti štapić“ (Cvijić, 1895:37).

Slika 7. Kocka, valjak i kugla (Cvijić, 1895: 37)

4.4.2. Zabavice

Fröbel je smatrao da sve ono što dijete može primijetiti svojim osjetilima, neka mu je omogućeno da i rukama prikazuje. Najznamenitije sredstvo za prikazivanje su upravo ruke. Cvijić (1895) navodi kako Fröbel dijeli zabavice na zabavice u sastavljanju te zabavice u stvaranju. Zabavice u sastavljanju su one gdje se djetetu daje gotovo gradivo. Gradivo je obično od tvrde tvari tako da ga dijete može često upotrebljavati bez bojazni da ga uništi. Zabavice u stvaranju su one gdje se djetetu daju stvari koje će igranjem promijeniti oblik, veličinu i obujam tako da se više nikada ne mogu vratiti u prvobitni položaj. Mendeš (2020) nam daje detaljnu podjelu zabavica:

a) zabavice u sastavljanju

1. skupina tjelesa: građenje
2. skupina ploha: pločice
3. skupina tjelesa: štapići, letvice i kolutići
4. skupina tjelesa: kamenčići, sjemenje

b) zabavice u stvaranju

1. skupina točaka: izbadanja
2. skupina crta: navođenje lančića, risanje, prošivanje, pomicanje niti

3. skupina ploha: prigibanje papira, prepletanje, izrazivanje, slikanje
4. skupina tjelesa: pletenje košarica, spajanje štapića s graškom, modeliranje

Cvijić (1895) navodi kako su se tako pripremljene zabavice upotrebljavale u zabavištu do 1892. godine nepromijenjeno. Nekada bi se nešto trebalo promijeniti jer su primjerice liječnici nekad prigovarali da neke zabavice djeci kvare vid pa su se mijenjale. Lascardies i Hinitz (2000) objašnjavaju razliku između darova i zabavica. Darovi su bili namijenjeni djeci kako bi učili sve o vanjskom svijetu te je takvo učenje prilagođeno dječjem razvoju. Zabavice su bili materijali unaprijed pripremljeni kako bi djeca vježbala određenu vještinu. Svakakvi predmeti mogu biti zabavice, ali je materijal prikladan djeci i prilagođen je njihovim mogućnostima da ga neometano koriste.

Detaljno o zabavicama i njihovom korištenju opisano je u „Rukovođu za zabavište“. Iz ovog poglavlja primjećujemo kako Cvijić cijeli odgojno obrazovni rad u zabavištima bazira na Fröbelu. Tako dolazi do izražaja odgojni sustav Friedricha Fröbela (Mendeš, 2020).

5. Zaključak

Danas smo navikli da većina djece rane i predškolske dobi, boravi u vrtićima zbog zaposlenosti roditelja. U vrijeme Friedricha Fröbela, vrtići su tek počeli otvaranjem prvog Kindergartena 1837. godine naziva „Ustanova za razvoj stvaralačkih motiva djelatnosti kod djece i mladih“. Za njega je bio zaslužan sam Friedrich Fröbel. Za svoj rad, primio je brojne kritike, ali unatoč tomu naišao je i na mnogo pedagoga koji su se nastavili na njegovu koncepciju. Jedna od njih bila je i poznata hrvatska pedagoginja 19. stoljeća, Antonija Kassowitz Cvijić koja je 1895. izdala djelo „Rukovođ za zabavište“ u izdanju Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora. Za usmjerenost na predškolski odgoj, zaslužna je njezina majka Antonija Cvijić Lukšić koja je osnovala prvo dječje zabavište 1869. godine u Hrvatskoj. Iz djela „Rukovođ za zabavište“, zaključuje se koliko je Antonija Kassowitz Cvijić, podupirala Fröbelove ideje te svoju koncepciju skoro u cijelosti bazirala na njegovoj. Došen- Dobud (2019) navela je jednostavno objašnjenje za to. U ono vrijeme, brojni poznati pedagozi cijenili su Fröbela i zalagali se za fröbelovštinu, prema tome ni ona nije mogla misliti nikako drugačije. Iako je „Rukovođ“ napisan prije više od 100 godina, neizostavno je djelo hrvatske pedagogije.

6. Literatura

1. Batinić, Š. (2013). Prve rieči o zabavištima u Hrvatskoj. *Dijete, vrtić, obitelj*, 19 (71), 7-9. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/145399> (20.6.2023.)
2. Bognar, L. (1986). *Igra u nastavi na početku školovanja*. Zagreb: Školska knjiga.
3. Cvijić, A. (1895). *Rukovođ za zabavište*. Zagreb: naklada Hrvatsko pedagogijsko-književnoga zbora
4. Došen- Dobud, A. (1979). "Rukovođ za zabavište" Antonije Cvijić i počeci naše predškolske pedagogije. U: Marinković, J. (gl. ur. Zbornik pedagoške akademije Zagreb 1919.-1979. (str. 81-90). Zagreb: Pedagoško-književni zbor
5. Došen-Dobud, A. (1995). Jedno stoljeće od prvog predškolskog priručnika u Hrvatskoj. *Dijete, vrtić, obitelj*, 1(02), 4-6.
6. Došen-Dobud, A. (2019). *Nove slike iz povijesti predškolskog odgoja: prilozi povijesti institucijskoga predškolskog odgoja*. Zagreb: Novi redak.
7. Franković, D. (1971). Napredak – prvi pedagoški časopis u Hrvatskoj. U: Franković, D., Ogrizović, M. i Pazman, D. (ur.), *Sto godina rada Hrvatskog pedagoško-književnog zbora i učiteljstva u Hrvatskoj* (str. 181-202). Zagreb: Pedagoško-književni zbor
8. Fröbel, F., Michaelis, E., Moore, H. K. (1889). *Autobiography of Friedrich Froebel*. C.W. Bardeen.
9. Fröbel, F. (1895). *Friedrich Froebel's pedagogics of the kindergarten: Or, his ideas concerning the play and playthings of the child* (Vol. 30). New York: D. Appleton.
10. Fröbel, F. (1906). *Mother-play and Nursery Songs: With Notes to Mothers*. Boston: Lee and Shepard Co.
11. Heiland, H. (1999). *Friedrich Fröbel*. Rowohlt.
12. Jerand, D. (1942) Život i rad Antonije Kassowitz-Cvijić. *Napredak*, 83(1942) 5/6, str. 179–182.
13. Kamenov, E. (1987). *Predškolska pedagogija*. Beograd: Zavod za udžbenike inastavna sredstva.
14. Lascarides, V. C., Hinitz, B. S. F. (2000). *History of early childhood education*. New York and London: Falmer Press.

15. Maroshi, D. (2023). Ilirizam i prigodnice Antonije Kassowitz-Cvijić. *Dani Hvarškoga kazališta*, 49 (1), 231-250. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/302337> (19.6.2023.)
16. Mendeš, B. (2014). *Antonija Cvijić's Attitude to Children's Play in the Work "Rukovođ Za Zabavište" (Kindergarten Handbook)*. *Croatian Journal of Education*, 16 (Sp.Ed.1), 201-216. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/117854> (1. srpnja 2023.)
17. Mendeš, B. (2015). *Počeci institucionalnog predškolskog odgoja u Hrvatskoj i njegova temeljna obilježja*. *Školski vjesnik*, 64 (2), 227-250. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/148986> (1.7.2023.)
18. Mendeš, B. (2013). Od pedagoškog tečaja do sveučilišnog studija. *Dijete, vrtić, obitelj*, 19 (71), 2-3.
19. Mendeš, B. (2015). *Povijesni razvoj koncepcija obrazovanja odgojitelja predškolske djece u Hrvatskoj do 2005. godine*. Doktorska disertacija, Zagreb: Filozofski fakultet.
20. Mendeš, B. (2020). *Prema suvremenom dječjem vrtiću: Pedagoška kretanja i promjene u sustavu ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj*. Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada.
21. *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje*. (2014). Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske.
22. Palmer, J., Bresler, L., & Cooper, D. (2001). *Fifty major thinkers on education: From Confucius to Dewey*. London and New York: Psychology Press.
23. Santos, L. (2012). *Friedrich Fröbel i njegov pogled na ulogu djetinjstva*. *Djeca u Europi*, 4 (7), 31-32. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/123583> (1. srpnja 2023.)
24. Seme-Stojnović, I., Vidović, T. (2012). *Djeca-čuvari djedovine*. Zagreb: GOLDEN MARKETING
25. Serdar, E. (2013). Počeci institucionalnog predškolskog odgoja u Hrvatskoj. *Dijete, vrtić, obitelj*, 19 (71), 4-6. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/145397>
26. Serdar, E. (2017). *Zagrebačka zabavišta u drugoj polovici XIX. i početkom XX. stoljeća*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
27. Tovey, H. (2020). *Froebel's principles and practice today*. Froebel Trust.

28. Vrcelj, S. (2019). *Majčinstvo – podloga familijarizacije odgojno-obrazovnih ustanova*. *Jahr*, 10 (1), 109-128. <https://doi.org/10.21860/j.10.1.6> (15. 6. 2023.)
29. Zaninović, M. (1988). *Opća povijest pedagogije*. Zagreb: Školska knjiga.
30. Žlebnik, L. (1955). *Opća povijest pedagogije*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor.

Popis slika

Slika 1. Friedrich Fröbel

<https://www.blankenburg.de/cms/page/mod/hs/content.php?sid=05hm1292861657K&eid=16>
(pristupljeno 20.6.2023.)

Slika 2. Nadgrobni spomenik Friedricha Fröbela

<https://www.froebelweb.de/index.php/rundwanderweg?view=article&id=29:froebelgrab-auf-dem-schweinaer-bergfriedhof&catid=12:auf-froebels-spuren> (pristupljeno 20.6.2023.)

Slika 3. Antonija Kassowitz Cvijić

<https://blog.hsmuzej.hr/2020/10/13/svestrana-zagrepcanka/> (pristupljeno 10.6.2023.)

Slika 4. *Naslovna strana „Rukovođa za zabavište“*

<https://library.foi.hr/dbook/index.php?B=1&item=X01860> (pristupljeno 20.6.2023.)

Slika 5. Primjer igre s loptom

<https://library.foi.hr/dbook/index.php?B=1&item=X01860> (pristupljeno 10.6.2023.)

Slika 6. Primjer igre loptom

<https://library.foi.hr/dbook/index.php?B=1&item=X01860> (pristupljeno 20.6.2023.)

Slika 7. Kocka, valjak, kugla (Cvijić, 1895: 37)

<https://library.foi.hr/dbook/index.php?B=1&item=X01860> (pristupljeno 20.6.2023.)

Popis tablica

Tablica 1. *Raspored aktivnosti u Fröbelovu Kindertgertenu*

Tablica 2. *Primjer rasporeda sati za zimu* (Cvijić, 1895:210)

Tablica 3. *Primjer rasporeda sati za ljeto* (Cvijić, 1895:213)

Sažetak

Friedrich Fröbel i Antonija Kassowitz Cvijić, dvoje su važnih pedagoga 18. i 19. stoljeća. Fröbel je zaslužan za prvi vrtić, otvoren 1837. godine. Zvao se „Ustanova za razvoj stvaralačkih motiva djelatnosti kod djece i mladih“. Ovaj naziv se Fröbelu činio neprihvatljivim te mijenja naziv u dječji vrtić kao što je to ostalo i do današnjih dana. Ostavio je neizbrisiv trag na pedagogiju. Postojali su i mnogi pedagozi kojima su se svidjele Fröbelove ideje pa su se nastavili na njegova razmišljanja. Antonija Kassowitz Cvijić, poznata hrvatska pedagoginja, nastavila se na njegov rad te je napisala djelo „Rukovođ za zabavište“. Djelo je napisala na nagovor Hrvatsko književno-pedagoškog zbora. U njemu se jasno vidi koliko je cijenila Fröbela jer se cijelo njeno djelo, najviše druga cjelina bazira na njegovoj koncepciji. Ovim radom, prikazani su životi ovih dvoje pedagoga te njihov rad koji je svakako obogatio pedagogiju sve do današnjeg dana.

Ključne riječi: Friedrich Fröbel, Antonija Kassowitz Cvijić, pedagoška koncepcija, Kindergarten

COMPARISON OF PEDAGOGICAL IDEAS OF FRIEDRICH FRÖBEL AND ANTONIJA CVIJIĆ

Abstract

Friedrich Fröbel and Antonija Kassowitz Cvijić are two important pedagogues of the 18th and 19th centuries. Fröbel is responsible for the first kindergarten, opened in 1837. It was called the "Institute for the Development of Creative Motives in Children and Youth". This name seemed unacceptable to Fröbel, and he changed the name to kindergarten, as it has remained to this day. There were many pedagogues who liked Fröbel's ideas, so they continued with his thoughts. Antonija Kassowitz Cvijić, a well-known Croatian pedagogue, continued his work and wrote the work "Rukovođ za zabavište". She wrote the work at the urging of the Croatian Literary and Pedagogical Choir. It clearly shows how much she valued Fröbel because her entire work, at most the second part, is based on his conception. This work presents the lives of these two pedagogues and their work, which certainly enriched pedagogy until today.

Key words: Friedrich Frobel, Antonija Kassowitz Cvijic, pedagogical concept, Kindergarten

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Marta Dujmović, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistrici znanosti i pedagoškim znanostima izjavljujem da je ovaj završni diplomski rad rezultat isključivo mogega rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i literatura. Izjavljujem da ni jedan dio završnoga/diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, stoga ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 7. 09. 2023.

Potpis Dujmović

**IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOGA/DIPLOMSKOGA RADA (PODCRTAJTE
ODGOVARAJUĆE) U DIGITALNI REPOZITORIJ FILOZOFSKOGA FAKULTETA
U SPLITU**

Student/Studentica: *Marta Dujmović*

Naslov rada: *Usporedba pedagoških ideja Froebelha Fröbela i Antoinette Curje*

Znanstveno područje: *Interdisciplinarna znanost*

Znanstveno polje: *Pedagogija*

Vrsta rada: *Diplomski rad*

Mentor/Mentorica rada (akad. stupanj i zvanje, ime i prezime): *doc. dr. sc. Branimir Hendeš*

Sumentor/Sumentorica rada (akad. stupanj i zvanje, ime i prezime): -

Članovi Povjerenstva (akad. stupanj i zvanje, ime i prezime): *doc. dr. sc. Ivana Viskarić,
asistentica Istra Tomić Kuvelj*

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanoga završnoga diplomskoga rada (zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice potpuno odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude:

a) u otvorenom pristupu

b) dostupan studentima i djelatnicima FFST-a

c) dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6 mjeseci / 12 mjeseci / 24 mjeseca (zaokružite odgovarajući broj mjeseci).

(zaokružite odgovarajuće)

U slučaju potrebe (dodatnoga) ograničavanja pristupa Vašemu ocjenskomu radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnomu tijelu u ustanovi.

Mjesto, nadnevak: *Split, 7.09.2023.*

Potpis studenta/studentice: *Dujmović*